

Schoolkosten voor 16- en 17- jarige mbo'ers

Onderzoek naar de gevolgen van
veranderde tegemoetkoming in de
schoolkosten

Emina van den Berg, Lieke Megens (SEO Economisch Onderzoek)
Frank Scholten, Anne Luc van der Vegt (Oberon)

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	5
1.1	Aanleiding en onderzoeksvragen	5
1.2	Onderzoeksmethoden	5
1.3	Leeswijzer	7
2	Schoolkosten en schoolkeuze	9
2.1	Schoolkosten	9
2.2	Schoolkeuze.....	11
3	Regelingen en tegemoetkomingen	13
3.1	Regelingen en tegemoetkomingen van mbo-instellingen.....	13
3.2	Regelingen van gemeenten en andere instanties	15
4	Conclusies.....	17
4.1	Conclusies over hoogte van de Schoolkosten	17
4.2	Conclusies over gevolgen van schoolkosten voor de schoolkeuze.....	17
4.3	Conclusies over regelingen en tegemoetkomingen	18

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen

Sinds het schooljaar 2015-2016 is de inkomensafhankelijke tegemoetkoming in de Onderwijsbijdrage en Schoolkosten (WTOS) voor ouders met kinderen jonger dan 18 jaar afgeschaft. Deze tegemoetkoming bedroeg in het schooljaar 2014-2015 maximaal €690,93. Ter compensatie is het kindgebonden budget voor 16- en 17-jarigen opgehoogd met maximaal €116 per jaar (afhankelijk van het gezinsinkomen). Gevolg van deze wijzigingen is dat ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers er financieel op achteruitgaan, waarbij de minst draagkrachtige ouders het hardst getroffen worden. Het ministerie van OCW wil meer inzicht in de gevolgen hiervan. Het gaat in het bijzonder om gevolgen voor de schoolkeuze van mbo'ers en de beschikbaarheid en het gebruik van regelingen en tegemoetkomingen voor deze leeftijdsgroep. De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

Schoolkosten

1. Hoe verhouden de schoolkosten van 16- en 17-jarige mbo'ers zich tot de schoolkosten van oudere mbo-studenten?
2. Wat vinden ouders van de hoogte van de schoolkosten?
3. Hoe hoog zijn de schoolkosten ten opzichte van vorig jaar en hoe worden de eventueel hogere kosten opgevangen door ouders?

Schoolkeuze

4. In welke mate hebben 16- en 17-jarigen vanwege de kosten van de mbo-opleiding van eerste keuze gekozen voor een opleiding waarvan de kosten lager waren?
5. In welke mate hebben 16- en 17-jarigen vanwege de kosten van het mbo gekozen voor een ander type opleiding, bijvoorbeeld de havo?
6. In welke mate hebben 16- en 17-jarigen vanwege de kosten van het mbo in z'n geheel afgezien van vervolgonderwijs?

Regelingen en tegemoetkomingen

7. In welke mate bieden mbo-instellingen regelingen of tegemoetkomingen aan ouders, zoals de mogelijkheid van gespreide betaling, een noodfonds of andere mogelijkheden (bijvoorbeeld bruikleen van materialen)?
8. In welke mate maken ouders gebruik van tegemoetkomingen in de kosten, beschikbaar gesteld door gemeenten of particuliere stichtingen en organisaties (bijvoorbeeld Stichting Leergeld)?

1.2 Onderzoeksmethoden

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden zijn drie bronnen geraadpleegd: ouders, mbo-instellingen en gemeenten. Elk van deze drie bronnen levert relevante informatie op met betrekking tot de vragen over schoolkosten, schoolkeuze en over regelingen en tegemoetkomingen.

Ouders: secundaire analyses en aanvullende enquête

In de Schoolkostenmonitor 2015-2016 zijn enkele vragen gesteld die relevant zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvragen. Naast de vragen over schoolkosten voor het schooljaar 2015-2016, totaal en opgesplitst naar verschillende kostencategorieën, zijn de volgende vragen relevant:

- Heeft u voorafgaand aan de keuze van een opleiding voor uw kind geïnformeerd naar de schoolkosten van deze mbo-instelling?
- Is de hoogte van de schoolkosten van invloed geweest op de keuze van deze mbo-instelling?
- Wat vindt u van de hoogte van de totale schoolkosten voor dit schooljaar voor uw kind?
- Heeft u van de mbo-instelling een korting of vrijstelling gekregen op de vrijwillige ouder-/deelnemerbijdrage?
- Wat is de reden dat u een korting op de ouder-/deelnemerbijdrage hebt gekregen?

- Bent u dit schooljaar op de hoogte gebracht van de mogelijkheden voor extra financiële ondersteuning die de school biedt ter compensatie van de schoolkosten?

Aan de Schoolkostenmonitor 2015-2016 hebben ruim 3.500 ouders van mbo-studenten deelgenomen, waaronder circa 1.300 van 16- en 17-jarige mbo'ers. Deze bron maakt het mogelijk om door middels van *secundaire analyses* een vergelijking te maken tussen de kosten voor 16- en 17-jarigen en de kosten voor oudere mbo'ers.

De informatie uit de Schoolkostenmonitor 2015-2016 alleen is niet voldoende om alle onderzoeksvragen afdoende te beantwoorden. Daarom is een *aanvullende enquête* uitgezet onder ouders van 16- en 17-jarigen, waarbij meer specifieke vragen zijn gesteld over de schoolkeuze en de mate waarin er gebruik gemaakt wordt van regelingen en tegemoetkomingen. Deze aanvullende enquête is gehouden onder twee groepen ouders:

1. Ouders die reeds hebben deelgenomen aan de Schoolkostenmonitor 2015-2016 en toestemming hebben gegeven om opnieuw benaderd te worden voor aanvullende vragen; van deze ouders hebben er 181 meegewerkt aan de aanvullende enquête.
2. Een online panel van ouders; van dit panel hebben 201 ouders meegewerkt aan de aanvullende enquête.

In totaal is door 382 ouders meegewerkt aan de aanvullende enquêtes. Dit zijn *alleen* ouders met kinderen in de BOL. Het aantal ouders met kinderen in de BBL onder de respondenten was te gering om betrouwbare analyses te kunnen uitvoeren.

Mbo-instellingen: websearch en telefonische interviews

Om in beeld te brengen welke regelingen en tegemoetkomingen mbo-instellingen hanteren om ouders tegemoet te komen in de kosten, zijn de websites van 53 mbo-instellingen¹ bestudeerd. Daarbij is gekeken of er specifieke informatie wordt gegeven voor ouders van 16- of 17-jarige studenten. Om geen informatie over het hoofd te zien is er binnen de websites gezocht naar informatie met behulp van verschillende zoektermen. Deze zoektermen zijn weergegeven in Tabel 1.1.

Tabel 1.1 Zoektermen websearch

betalen	kosten	studiefinanciering
financieel	leermiddelen	studiegids
financieel reglement	opleidingsgerelateerde kosten	studiekosten
financiering	opleidingskosten	tegemoetkoming
fonds	opleidingsspecifieke kosten	tegemoetkoming kosten
geld	problemen	tegemoetkoming studiekosten
gespreid betalen	schoolgids	vergoeding
hulp	steun	vragen
korting	steunfonds	vrijstelling

Omdat websites van mbo-instellingen geen informatie geven over het daadwerkelijke gebruik van regelingen en tegemoetkomingen door ouders, is er ook een telefonische belronde gehouden onder de 53 mbo-instellingen². Uiteindelijk hebben 31 mbo-instellingen de gewenste informatie geleverd. Tijdens deze belronde is getracht de volgende informatie te verzamelen:

- Signalen dat ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers vanwege de studiekosten kiezen voor een andere mbo-opleiding, voor de havo of afzien van vervolgonderwijs;
- Gebruik van regelingen en tegemoetkomingen door ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers;
- Doorverwijzing naar andere instanties, zoals gemeente of Stichting Leergeld.

¹ Het betreft hier alle mbo-instellingen exclusief de AOC's.

² Het bleek niet haalbaar om van alle 53 mbo-instellingen telefonisch de juiste mensen te pakken te krijgen, waardoor we een deel ook via e-mail, verkregen door de telefonisch belronde, hebben benaderd.

Gemeenten: telefonische interviews

Ook gemeenten geven soms een tegemoetkoming in de schoolkosten. Door middel van een telefonische interviewronde in is beeld gebracht in welke mate ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers een beroep doen op gemeenten³. In totaal zijn 20 gemeenten benaderd, die geselecteerd zijn aan de hand van gegevens over gemeentegrootte en inkomenssituatie van de populatie. 12 gemeenten hebben daadwerkelijk meegewerkt. Binnen de gemeenten is er gesproken met vertegenwoordigers van de afdeling leerplicht en, wanneer noodzakelijk, vertegenwoordigers van de sociale dienst.

Aan de gemeenten is gevraagd:

- Of er signalen zijn dat leerlingen geen mbo-opleiding volgen vanwege schoolkosten (absoluut verzuim);
- Voor hoeveel 16- en 17-jarige mbo-studenten aanvragen zijn gedaan voor een tegemoetkoming in de kosten;
- Hoeveel tegemoetkomingen zijn verstrekt;
- Hoeveel 16- en 17-jarige mbo-studenten zijn doorverwezen naar een particuliere organisatie, zoals Stichting Leergeld.

1.3 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken presenteren we de bevindingen van het onderzoek onder ouders, mbo-instellingen en gemeenten. We volgen daarbij de onderzoeksvragen. In hoofdstuk 2 gaan we in op de vragen over schoolkosten en schoolkeuze (onderzoeksvragen 1 t/m 5), in hoofdstuk 3 beantwoorden we de vragen over regelingen en tegemoetkomingen (onderzoeksvragen 6, 7 en 8). In hoofdstuk 4 trekken we conclusies met betrekking tot elk van de onderzoeksvragen.

³ Ook hier bleek dat het in contact komen met de juiste persoon tijdrovend en niet eenvoudig was. Er is daarom gekozen om, bij de gemeenten waarbij dit het geval was, het e-mailadres op te vragen. Deze gemeenten zijn vervolgens benaderd via e-mail.

2 Schoolkosten en schoolkeuze

2.1 Schoolkosten

Hoogte van de schoolkosten

De totale schoolkosten van 16- en 17-jarige mbo'ers vallen fors hoger uit dan de kosten van oudere studiegenoten, zie Tabel 2.1. Het verschil is groot: de kosten voor 16- en 17-jarige mbo'ers zijn gemiddeld €1.400, dat is meer dan twee keer zo veel als de €600 die mbo'ers vanaf 18 jaar gemiddeld betalen. Het grootste verschil in kosten wordt veroorzaakt door de reiskosten, die studenten tot 18 jaar zelf moeten betalen. Gemiddeld betalen ouders per kind ruim €600,- aan reiskosten. De spreiding van deze kosten is overigens groot: de helft van de 16- en 17-jarigen heeft *geen* reiskosten, 8% is minder dan €500 per jaar kwijt; 18% tussen €500 en €1.000 en 25% meer dan €1.000. Ook als we de reiskosten buiten beschouwing laten, zijn de schoolkosten voor 16- en 17-jarige mbo'ers ongeveer €200 hoger dan voor studenten van 18 jaar en ouder.

Tabel 2.1 Schoolkosten hoger voor 16- en 17-jarigen

Gemiddelde kosten	16 en 17 jaar	18 jaar en ouder	Vershil
Studieboeken	€ 283	€ 209	**
Vrijwillige ouderbijdrage	€ 29	€ 21	n.s.
Materialen en gereedschappen	€ 250	€ 175	n.s.
ICT	€ 214	€ 184	n.s.
Extra schoolactiviteiten	€ 61	€ 66	*
Eenmalige kosten	€ 40	€ 17	**
Bijles en huiswerkbegeleiding	€ 4	€ 3	n.s.
Overige kosten	€ 15	€ 15	n.s.
Reiskosten per jaar	€ 622	€ 0	**
Totale kosten incl. reiskosten	€ 1.405	€ 598	**
Totale kosten excl. reiskosten	€ 791	€ 598	**

**= significant op 1%-niveau; *= significant op 5%-niveau; n.s.= niet significant

Bron: Schoolkostenmonitor 2015-2016 (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Als we de reiskosten buiten beschouwing laten, zijn de hogere schoolkosten voor 16- en 17-jarigen te verklaren vanuit het verschil in kosten tussen leerjaren in het mbo. De gemiddelde schoolkosten zijn het hoogst in het eerste leerjaar en het laagst in het laatste leerjaar, zie tabel 2.2. Leerjaar 2 en 3 zitten daar tussenin en verschillen weinig onderling. Het verschil in kosten tussen leerjaren wordt voornamelijk veroorzaakt door de kosten voor studieboeken, materialen en gereedschappen en kosten voor ICT. Aangezien 16- en 17-jarige mbo'ers voornamelijk in leerjaar 1 en 2 zitten, vallen hun schoolkosten gemiddeld hoger uit dan de kosten van oudere studiegenoten.

Tabel 2.2 Schoolkosten het hoogst in eerste leerjaar

Gemiddelde kosten	Leerjaar 1	Leerjaar 2	Leerjaar 3	Leerjaar 4
Studieboeken	€ 289	€ 206	€ 182	€ 117
Vrijwillige ouderbijdrage	€ 29	€ 21	€ 20	€ 12
Materialen en gereedschappen	€ 256	€ 164	€ 165	€ 82
ICT	€ 225	€ 166	€ 183	€ 124
Extra schoolactiviteiten	€ 61	€ 66	€ 73	€ 50
Eenmalige kosten	€ 38	€ 16	€ 13	€ 12
Bijles en huiswerkbegeleiding	€ 3	€ 5	€ 2	€ 0
Overige kosten	€ 16	€ 14	€ 15	€ 14
Totale kosten excl. reiskosten	€ 809	€ 583	€ 555	€ 355

Bron: Schoolkostenmonitor 2015-2016 (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Mening van ouders over hoogte schoolkosten

De mening van ouders over de hoogte van de schoolkosten is nauwelijks afhankelijk van de leeftijd van hun kind, zie Tabel 2.3. Circa 60 procent van alle ouders vindt de kosten hoog tot zeer hoog. Ongeveer een derde vindt de kosten noch hoog, noch laag en de resterende zes procent vindt de kosten (zeer) laag. Dat de mening over de kosten niet verschilt tussen leeftijdsgroepen is opvallend, gegeven het verschil in hoogte van de totale schoolkosten. Het is echter onduidelijk of de mening van ouders anders was uitgevallen indien de Wet op de Tegemoetkoming in de Onderwijsbijdrage en de Schoolkosten (WTOS) niet was afgeschaft.

Tabel 2.3 Mening over hoogte van de kosten verschilt niet tussen leeftijdsgroepen

Hoogte schoolkosten	16 en 17 jaar	18 jaar en ouder	Vershil
Zeer laag	1%	1%	n.s.
Laag	5%	5%	n.s.
Niet hoog, niet laag	34%	32%	n.s.
Hoog	45%	43%	n.s.
Zeer hoog	15%	19%	n.s.

***= significant op 1%-niveau; *= significant op 5%-niveau; n.s.= niet significant

Bron: Schoolkostenmonitor 2015-2016 (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Vergelijking met schoolkosten vorig jaar

Het merendeel van de ouders met een 16- of 17-jarig kind op het mbo geeft aan dat de kosten in het schooljaar 2015-2016 even hoog zijn als in voorgaande schooljaren.⁴ Op alle ouders is dat 72 procent, opgedeeld naar verschillende inkomenscategorieën varieert dit aandeel van 64 procent tot 88 procent. Slechts 22 procent van de ouders ervaart een stijging. Opvallend is dat dit aandeel kleiner is onder ouders met een laag inkomen, terwijl juist deze groep wordt getroffen door de afschaffing van de WTOS. Daarbij moet worden opgemerkt dat het gaat om een kleine groep ouders (n=139), op basis waarvan geen representatieve uitspraken kunnen worden gedaan voor ouders in het algemeen.

⁴ NB: Deze vraag is alleen gesteld aan degenen die de mbo-opleiding zijn gestart in het schooljaar 2013-2014 of 2014-2015 (n=139). Zij kunnen dus een vergelijking maken met het voorgaande schooljaar.

Tabel 2.4 Schoolkosten minder vaak gestegen volgens lage inkomens

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Hoger	12%	23%	29%	22%
Lager	0%	7%	7%	6%
Even hoog	88%	70%	64%	72%

**= significant op 1%-niveau; *= significant op 5%-niveau; n.s.= niet significant

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Voor zover ouders een toename in de kosten zien, loopt deze volgens sommigen op tot € 6.000 en wordt onder andere veroorzaakt door buitenlandse stage/reizen, keuzevakken en ski-kampen. Niet al deze activiteiten zijn overigens verplicht voor de studenten, maar worden door de ouders wel gezien als wenselijk, omdat de opleiding ze organiseert. De hogere kosten worden opgevangen door te bezuinigen op andere kosten (47%), door schoolbenodigdheden 2^e hands aan te schaffen (25%), door bijdragen die niet verplicht zijn niet te betalen (16%) en door geld te lenen (9%). Daarnaast zijn ook andere manieren genoemd zoals het inzetten van spaargeld of het betalen in termijnen.

2.2 Schoolkeuze

De hoogte van de schoolkosten lijkt op het eerste gezicht geen grote rol te spelen bij de keuze van een mbo-opleiding, als we kijken naar de uitkomsten van de Schoolkostenmonitor en de aanvullende enquête. In de Schoolkostenmonitor is gevraagd in hoeverre ouders voorafgaand aan de keuze van een school hebben geïnformeerd naar de schoolkosten van de mbo-instelling. Hieruit komt naar voren dat 40 procent van alle ouders met kinderen in de BOL dat doet. Hierin is geen verschil tussen verschillende leeftijdsgroepen. Ook is gevraagd of de hoogte van de schoolkosten van invloed is geweest op de keuze van de mbo-instelling; 19 procent van de ouders van BOL-studenten die voorafgaand aan de keuze hebben geïnformeerd naar de schoolkosten zegt dat dat het geval is.⁵

Toch is de rol van de schoolkosten bij de schoolkeuze niet te verwaarlozen, met name voor ouders met een laag inkomen. In de aanvullende enquête onder ouders is gevraagd in hoeverre de schoolkosten een grote of zeer grote rol hebben gespeeld bij de schoolkeuze. Een derde van de ouders die naar de schoolkosten hebben geïnformeerd en een laag inkomen hebben (32%) zegt dat schoolkosten een grote of zeer grote rol hebben gespeeld. Naarmate het gezinsinkomen hoger is, spelen de schoolkosten een steeds kleinere rol (zie Tabel 2.5).

Tabel 2.5 Rol schoolkosten bij schoolkeuze belangrijker bij lage inkomens (percentage van de ouders die hebben geïnformeerd naar de schoolkosten)⁶

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Helemaal geen rol	28%	39%	47%	39%
Zeer kleine rol	9%	15%	23%	17%
Kleine rol	31%	30%	24%	28%
Grote rol	23%	12%	6%	13%
Zeer grote rol	9%	3%	0%	3%

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

⁵ Deze percentages gelden alleen voor BOL-studenten en wijken daardoor enigszins af van de percentages die in de Schoolkostenmonitor 2015-2016 zijn gerapporteerd. Daarin staat dat 30 to 40 procent van de ouders (van BOL- én BBL-studenten) geïnformeerd heeft naar de schoolkosten en dat bij ongeveer een kwart van deze ouders de kosten ook hebben meegewogen in de schoolkeuze.

⁶ Aangezien deze tabel is gebaseerd op de *aanvullende enquête*, kunnen de percentages enigszins afwijken van de percentages in de Schoolkostenmonitor 2015-2016.

Ook mbo-instellingen en gemeenten zijn bevraagd over de invloed van de wetswijziging en de hieruit voortvloeiende gevolgen voor de studiekosten en studiekeuze van 16- en 17-jarigen. Van de 31 geïnterviewde vertegenwoordigers van mbo-instellingen signaleren er acht dat studenten de (toegenomen) schoolkosten meewegen bij het bepalen van hun vervolgopleiding. Deze mbo-instellingen ervaren bijvoorbeeld een stijging in het aantal telefoontjes van ouders die vragen hebben over de schoolkosten, wat een direct gevolg kan zijn van de afschaffing van de WTOS. Sommige studenten (of hun ouders) komen terug van hun aanvankelijke keuze voor een opleiding, merken enkele mbo-instellingen. Dat gebeurt vooral bij relatief 'dure' mbo-opleidingen zoals uiterlijke verzorging, veiligheid en horeca, waarvoor veel studiemateriaal moet worden aangeschaft. Het aantal studenten dat afziet van een opleiding of een andere studiekeuze maakt, wordt echter door vrijwel geen enkele instelling geregistreerd. Harde kwantitatieve onderbouwing is er dus niet. Daarnaast is het onduidelijk in hoeverre de afschaffing van de WTOS hierin een rol speelt.

Reiskosten

Naast de schoolkosten blijken ook de reiskosten van invloed te zijn op de schoolkeuze. Volgens enkele mbo-instellingen hebben de reiskosten een zeer grote invloed. Deze kosten kunnen flink oplopen (zie ook Tabel 2.1). Het vooruitzicht dat ook mbo'ers jonger dan 18 jaar vanaf januari 2017 een ov-reisproduct ontvangen, zorgt ervoor dat dit in de toekomst geen rol meer zal spelen.

De problematiek rond de hoge (reis)kosten wordt in hogere mate gesignaleerd door de gemeenten. Zo zeggen zes van de 12 geïnterviewde gemeenteambtenaren dat sinds het begin van dit schooljaar een toenemend aantal ouders door de schoolkosten in de problemen komt. Hoe sterk de toename is, kunnen gemeenten niet precies aangeven. Dit wordt doorgaans niet geregistreerd. De afdeling leerplicht heeft wel in beeld welke 16- en 17-jarigen geen opleiding volgen, maar of de schoolkosten hierbij een rol spelen, is niet bekend.

3 Regelingen en tegemoetkomingen

3.1 Regelingen en tegemoetkomingen van mbo-instellingen

Informatie via de website van mbo-instellingen

Op 52 van de 53 onderzochte websites van mbo-instellingen is informatie gevonden over de regelingen en tegemoetkomingen in de schoolkosten⁷. Meestal ging het om regelingen en tegemoetkomingen van andere instanties dan de school zelf. In de meeste gevallen (49) betrof het verwijzingen naar DUO voor de studenten vanaf 18 jaar en hun ouders, voor het aanvragen van studiefinanciering en een betalingsregeling voor het lesgeld. Bij 25 mbo-instellingen werd ook verwezen naar de rijksoverheid, voor kindgebonden budget/kinderbijslag en mogelijke belastingaftrekbare kosten. Op twee websites vonden we een verwijzing naar Stichting Leergeld.

Bij de helft van de mbo-instellingen (26 van de 53) is informatie aangetroffen over de eigen regelingen en tegemoetkomingen. Bij twaalf daarvan gaat het om mogelijkheden met betrekking tot gespreid betalen of het treffen van een betalingsregeling. Op negen websites is informatie aangetroffen over het aanschaffen van leermiddelen met korting en op zeven websites stond informatie over het steunfonds van de instelling. Op geen enkele mbo-website is specifieke informatie gevonden voor 16- en 17-jarige mbo-leerlingen.

Informatie uit telefonische interviews met mbo-instellingen

Bijna alle geïnterviewde mbo-instellingen (26 van de 31) zeggen regelingen en tegemoetkomingen te hebben, bedoeld voor studenten voor wie de schoolkosten (te) hoog zijn. In de meeste gevallen is er sprake van de mogelijkheid om de schoolkosten in termijnen te betalen. Een dergelijke regeling is voor ouders zeer welkom. De piek in de schoolkosten valt namelijk aan het begin of voorafgaand aan het schooljaar, terwijl het kindgebonden budget per maand wordt uitbetaald.

Naast het kunnen betalen in termijnen biedt één op de vijf mbo-instellingen ook de mogelijkheid om een tegemoetkoming aan te vragen voor specifieke kosten, zoals kosten voor leermiddelen of ICT-licenties. Ook zijn er verscheidene instellingen (6 van de 31) die een eigen fonds hebben waarop minder vermogende ouders en studenten een beroep kunnen doen. In zeer schrijnende gevallen schelden sommige mbo-instellingen de schoolkosten kwijt.

De voorwaarden waaraan voldaan moet worden om gebruik te kunnen maken van betalingsregelingen en tegemoetkomingen zijn op veel mbo-instellingen niet formeel vastgelegd. Logisch zou zijn om dit te doen op basis van het totale gezinsinkomen, mbo-instellingen zijn echter niet gemachtigd om deze gegevens op te vragen. De meeste mbo-instellingen kiezen er daarom voor om een aanvraag per individu te bekijken. De manier waarop dit wordt gedaan is afhankelijk van de mbo-instelling en de regeling waar het betrekking op heeft. In sommige gevallen wordt de studieloopbaanbegeleider hiervoor ingeschakeld, soms wordt het door een teamleider bepaald en in enkele gevallen vindt geen toetsing plaats en is alleen het invullen van een aanvraagformulier voldoende. Ook geeft een enkele mbo-instelling aan dat gekeken wordt naar de motivatie en inzet van een student als factor voor het wel of niet toekennen van een aanvraag voor een tegemoetkoming in de kosten.

Informatievoorziening over regelingen en tegemoetkomingen volgens ouders

Ouders van mbo-leerlingen zijn slecht op de hoogte van de regelingen en tegemoetkomingen in de schoolkosten van mbo-instellingen. Van de ouders die hebben meegewerkt aan de Schoolkostenmonitor 2015-2016 zegt ruim 80 procent dat ze niet op de hoogte zijn gebracht van de mogelijkheden voor extra financiële ondersteuning die de school biedt. De aanvullende enquête toont aan dat ruim de helft (54%) van de ouders hierover niet tijdig is geïnformeerd en dat ruim de helft (56%) de informatie onvoldoende vindt. Hierin is geen verschil waargenomen tussen verschillende inkomensklassen.

⁷ In sommige gevallen stond de informatie niet direct op de website zelf, maar zijn de schoolgidsen/opleidingsbrochures geraadpleegd.

Tabel 3.1 Ruim de helft van de ouders onvoldoende geïnformeerd door de school over tegemoetkomingen

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Voldoende informatie	42%	48%	41%	44%
Onvoldoende informatie	58%	52%	59%	56%

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Tabel 3.2 Ruim de helft van de ouders niet tijdig geïnformeerd door de school over tegemoetkomingen

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Wel tijdige informatie	43%	49%	47%	46%
Geen tijdige informatie	57%	51%	53%	54%

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Gebruik van regelingen en tegemoetkomingen van mbo-instellingen door ouders

Het gebruik van regelingen en tegemoetkomingen van de school neemt toe naarmate het inkomen van ouders lager is. Van de ouders met een inkomen tot €1.600 netto per maand maakt 36 procent gebruik van een regeling of tegemoetkoming van de mbo-instelling. Onder de ouders die meer dan € 3.200 netto per maand verdienen is dat slechts acht procent. Het meest wordt er gebruik gemaakt van gespreid betalen en kortingen op bepaalde schoolkosten. Vrijstellingen op bepaalde schoolkosten zoals reizen en uitjes, komen voornamelijk voor bij de laagste inkomensklasse.

Tabel 3.3 Gebruik regelingen en tegemoetkomingen van school het hoogst bij laagste inkomens

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Korting op bepaalde schoolkosten	10%	8%	2%	6%
Vrijstelling op bepaalde schoolkosten	13%	6%	2%	6%
Gespreid betalen	17%	14%	5%	11%
Andere regeling of tegemoetkoming	3%	3%	1%	2%
Geen regeling of tegemoetkoming	64%	77%	92%	79%

De kolommen tellen niet op tot 100%, omdat het mogelijk is om van meerdere regelingen gebruik te maken.

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

De ouders die geen gebruik maken van regelingen en tegemoetkomingen van de school, wijten dit vaak aan het feit dat zij denken hiervoor niet in aanmerking te komen of er niet vanaf weten. Vooral het aandeel dat niet van de regelingen en tegemoetkomingen af weet is erg hoog onder de laagste inkomensklasse (68%). Dit wijst er wederom op dat de informatievoorziening richting ouders beter kan.

Tabel 3.4 Aandeel dat regelingen niet kent erg hoog onder laagste inkomensklasse

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Vind dat niet nodig/ geen behoefte aan	4%	16%	20%	15%
Kom daarvoor niet in aanmerking	13%	41%	53%	40%
Wist er niet van af	68%	36%	22%	37%
Anders	15%	7%	5%	8%

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Mbo-instellingen hebben geen precies beeld van het aantal ouders dat gebruik maakt van gespreide betaling van de schoolkosten. Wel hebben de instellingen een beeld van de toename of afname van het gebruik. Ongeveer 30

procent van de respondenten stelt dat het aandeel dat gebruik maakt van een regeling is gestegen ten opzichte van voorgaande schooljaren; volgens sommige instellingen is het aandeel zelfs verdubbeld.

3.2 Regelingen van gemeenten en andere instanties

De geïnterviewde gemeenten geven aan geen specifieke regelingen te hebben voor 16- en 17-jarigen die moeite hebben om de (hogere) schoolkosten te betalen. Gemeenten verwijzen ouders en studenten vooral door naar Stichting Leergeld. Daarnaast komen specifieke gevallen in aanmerking voor de bijzondere bijstand. Dat gebeurt in de praktijk echter weinig. Eén gemeente geeft aan dat er in bijzondere gevallen steun wordt gegeven in de vorm van het schenken van een laptop, terwijl een andere gemeente aangeeft dat minima-gezinnen een beroep kunnen doen op zaken als een schoolspullenpas, tweedehands fietsen en computers, een tegemoetkoming in de ouderbijdrage en op het Noodfonds MBO, dat onder andere wordt gevuld door gemeentegeld. Dat gemeenten geen specifieke maatregelen hebben getroffen naar aanleiding van de afschaffing van de WTOS, komt wellicht omdat men meent dat het Rijk hiervoor verantwoordelijk is. Zoals een gemeenteburgemeester stelt: als het Rijk de tegemoetkoming in de schoolkosten afschaft, mogen de gevolgen daarvan niet worden afgeschoven op gemeenten.

Ouders en studenten die ondersteuning zoeken voor het betalen van de schoolkosten, worden in de meeste gevallen door zowel mbo-instellingen als gemeenten doorverwezen naar Stichting Leergeld⁸. Om hoeveel personen het precies gaat is niet bekend bij gemeenten en mbo-instellingen. Daardoor is ook niet duidelijk of er sprake is van een toename in aantal doorverwijzingen. Bovendien geven enkele mbo-instellingen aan dat zij (ook) financieel bijdragen aan Stichting Leergeld, vaak in de vorm van een jaarlijkse donatie. Naast Stichting Leergeld, zijn er, afhankelijk van de regio, verschillende particuliere fondsen waarop ouders en scholieren aanspraak op kunnen maken. Enkele voorbeelden hiervan zijn Stichting Meedoen, Rudy Zwols Fonds, Hulscher Fonds en Stichting Urgente Noden.

Gebruik van regelingen en tegemoetkomingen door ouders

Ook het gebruik van regelingen en tegemoetkomingen beschikbaar gesteld door andere instanties dan de school is het hoogst onder de laagste inkomens. Binnen de groep ondervraagde ouders met een inkomen tot €1.600 netto per maand, ontvangen zes op de tien ouders (61%) één of meerdere tegemoetkomingen. 53 procent krijgt het kindgebonden budget, 18 procent ontvangt een tegemoetkoming van de gemeente of van een particuliere stichting of organisatie. Deze percentages liggen veel lager bij de ouders met een inkomen boven €1.600 netto per maand (zie Tabel 3.5).

Tabel 3.5 Gebruik regelingen en tegemoetkomingen particuliere instanties het hoogst bij lage inkomens

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Kindgebonden budget	53%	30%	5%	26%
Gemeente	14%	3%	4%	5%
Particuliere stichting of organisatie	4%	2%	0%	2%
Geen tegemoetkoming van instanties	39%	67%	92%	69%

De kolommen tellen niet op tot 100%, omdat het mogelijk is om van meerdere regelingen gebruik te maken.

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

Van de ouders die geen gebruik maken van een regeling of tegemoetkoming, denkt ruim de helft (57%) daarvoor niet in aanmerking te komen en 30 procent weet niet van de mogelijkheden af. Ook voor deze regelingen geldt dat het aandeel van de ouders binnen de laagste inkomensklasse dat er niet van af weet erg hoog is (68%) (zie tabel 3.6).

⁸ Mits deze actief is in de regio.

Tabel 3.6 Aandeel dat regelingen niet kent het hoogst bij lage inkomens

Netto inkomen per maand	< €1.600	€1.600 – €3.200	> €3.200	Totaal
Vind dat niet nodig/ geen behoefte aan	0%	7%	11%	8%
Kom daarvoor niet in aanmerking	21%	59%	68%	57%
Wist er niet van af	68%	30%	17%	30%
Anders	11%	4%	4%	5%

Bron: Aanvullende enquête onder ouders van 16- en 17-jarige mbo'ers in de BOL (Oberon/SEO Economisch Onderzoek)

4 Conclusies

In dit laatste hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen op basis van de bevindingen die in hoofdstuk 2 en 3 zijn gepresenteerd.

4.1 Conclusies over hoogte van de Schoolkosten

1. Hoe verhouden de schoolkosten van 16- en 17-jarige mbo'ers zich tot de schoolkosten van oudere mbo-studenten?

De totale schoolkosten van 16- en 17-jarige mbo'ers bedragen gemiddeld €1.400,-. Dit is ruim twee keer zo veel als de kosten van mbo'ers van 18 jaar en ouder (gemiddeld €600). Het verschil wordt grotendeels veroorzaakt door de reiskosten (gemiddeld €600), die de studenten van 16 en 17 jaar zelf dienen te betalen. Ook als we de reiskosten buiten beschouwing laten, zijn de gemiddelde kosten voor 16- en 17-jarigen ongeveer €200 hoger dan voor studenten van 18 jaar en ouder. De verklaring voor dit verschil is dat de schoolkosten in het eerste leerjaar van het mbo hoger zijn dan in de andere leerjaren.

2. Wat vinden ouders van de hoogte van de schoolkosten?

Circa 60 procent van de ouders vindt de schoolkosten hoog tot zeer hoog. Dit percentage hangt niet samen met de leeftijd van studenten; ouders van 16- en 17-jarige mbo-studenten vinden even vaak dat de kosten (zeer) hoog zijn als ouders van oudere mbo-studenten.

3. Hoe hoog zijn de schoolkosten ten opzichte van vorig jaar en hoe worden de eventueel hogere kosten opgevangen door ouders?

De meeste ouders ervaren geen stijging in de schoolkosten. Het merendeel van de ouders met een 16- of 17-jarig kind op het mbo zegt dat de kosten in het schooljaar 2015-2016 even hoog zijn als in het voorgaande schooljaar. Ouders die wel een toename in de kosten zien, zeggen dat dit wordt veroorzaakt door onder andere buitenlandse stage/reizen, keuzevakken en ski-kampen. De hogere kosten worden opgevangen door te bezuinigen op andere kosten, bijvoorbeeld door schoolbenodigdheden 2^e hands aan te schaffen, door bijdragen die niet verplicht zijn niet te betalen en door geld te lenen.

4.2 Conclusies over gevolgen van schoolkosten voor de schoolkeuze

4. In welke mate hebben 16- en 17-jarigen vanwege de kosten van de mbo-opleiding van eerste keuze gekozen voor een opleiding waarvan de kosten lager waren?

Voor de gemiddelde mbo-student lijkt de hoogte van de schoolkosten geen grote rol te spelen bij de keuze van een mbo-opleiding. Van de ouders met BOL-studenten die van tevoren naar de schoolkosten hebben geïnformeerd, zegt 19 procent dat de kosten van invloed zijn geweest op de schoolkeuze.

Dit percentage is echter aanzienlijk hoger onder ouders met een laag inkomen. Een derde van hen (32%) zegt dat de schoolkosten een grote tot zeer grote rol hebben gespeeld bij de schoolkeuze.

Ook sommige mbo-instellingen (8 van de 31) signaleren dat studenten de schoolkosten in toenemende mate meewegen bij het bepalen van hun vervolgopleiding. Mbo-instellingen merken ook dat sommige studenten terugkomen van hun aanvankelijke keuze voor een opleiding vanwege de kosten. Met name de reiskosten hebben volgens enkele mbo-instellingen een grote invloed. Het aantal leerlingen dat vanwege de kosten voor een andere opleiding kiest dan de eerste keuze, is bij de mbo-instellingen niet bekend.

5. In welke mate hebben 16- en 17-jarigen vanwege de kosten van het mbo gekozen voor een ander type opleiding, bijvoorbeeld de havo?

Deze vraag kan op basis van de verzamelde gegevens niet worden beantwoord. Mbo-instellingen en gemeenten geven aan hier geen zicht op te hebben. Ook de enquêtes gaven hiertoe geen mogelijkheid.

6. In welke mate hebben 16- en 17-jarigen vanwege de kosten van het mbo in z'n geheel afgezien van vervolgonderwijs?

Ook deze vraag kan op basis van de verzamelde gegevens niet worden beantwoord. Mbo-instellingen en gemeenten geven aan hier geen zicht op te hebben.

4.3 Conclusies over regelingen en tegemoetkomingen

7. In welke mate bieden mbo-instellingen regelingen of tegemoetkomingen, zoals de mogelijkheid van gespreide betaling, een noodfonds of andere mogelijkheden (bijvoorbeeld bruikleen van materialen)?

Op de websites van de helft van de mbo-instellingen is informatie aangetroffen over de eigen regelingen en tegemoetkomingen. Desgevraagd zeggen bijna alle geïnterviewde mbo-instellingen regelingen en tegemoetkomingen te hebben, bedoeld voor studenten voor wie de schoolkosten (te) hoog zijn. In de meeste gevallen is er sprake van de mogelijkheid om de schoolkosten in termijnen te betalen. Ongeveer één op de vijf mbo-instellingen biedt daarnaast de mogelijkheid om een tegemoetkoming aan te vragen voor specifieke kosten, zoals kosten voor leermiddelen en licenties.

Veel ouders van mbo-leerlingen in de BOL zijn slecht op de hoogte van de regelingen en tegemoetkomingen in de schoolkosten van mbo-instellingen. Ruim de helft (54%) van de ouders zegt hierover niet tijdig te zijn geïnformeerd en vindt de informatie onvoldoende (56%). Dit is in overeenstemming met de bevinding dat veel mbo-instellingen ouders niet actief informeren via hun website. Vooral ouders met een laag inkomen maken gebruik van regelingen en tegemoetkomingen van de school: 36 procent van de ouders met een inkomen tot €1.600 netto per maand maakt hier gebruik van; onder de ouders die meer dan €3.200 netto per maand verdienen is dat slechts acht procent.

8. In welke mate maken ouders gebruik van tegemoetkomingen in de kosten, beschikbaar gesteld door gemeenten of particuliere stichtingen en organisaties (bijvoorbeeld Stichting Leergeld)?

De geïnterviewde gemeenten geven aan geen specifieke regelingen te hebben voor 16- en 17-jarigen die moeite hebben om de (hogere) schoolkosten te betalen. Specifieke gevallen komen in aanmerking voor de bijzondere bijstand, maar gemeenten verwijzen ouders en studenten vooral door naar Stichting Leergeld. Daarnaast zijn er verschillende particuliere fondsen waarop ouders en scholieren aanspraak kunnen maken.

Het gebruik van regelingen en tegemoetkomingen, beschikbaar gesteld door andere instanties dan de school, is het hoogst onder de laagste inkomens. Van de ouders met een inkomen tot €1.600 netto per maand, ontvangt ongeveer 60 procent één of meerdere tegemoetkomingen. Vaak is dat het kindgebonden budget (53%); daarnaast krijgt een deel van de ouders (18%) een tegemoetkoming van gemeenten of particuliere organisaties.

seo economisch onderzoek

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht

t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80

info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, 13 mei 2016

In opdracht van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap